

ДОКУМЕНТИТЕ No. 58 И No. 103 ОД ЗБИРКАТА НА ХОМАТИЈАН КАКО ИЗВОР ЗА ИСТОРИЈАТА НА ПОЛОГ

Кратка содржина

Синодалниите акти на Охридската архиепископија, нумерирани како No. 58 и No. 103, досега само сумарно се преведувани и сосема накусо коментирани. Токму тоа е приоритетот поради кој се зафатиме со нивното целосно преведување (В. Софрониевски), со опсежна анализа и со коментирање на податоциите во нив (Б. Пејровски). При тоа, при преводот го користиме нивното неодамнешно критичко издание од Г. Принцинџ, споредено со она приредено од кардиналот Пиџра.

Наведение протоколи, и покрај тоа што се со правничка содржина, нудат ненадоместливи информации за минатото на Полог во првите децении на XIII-от век. Анализите на двајца синодални акта разоткриваат некои аспекти од неговата црковна и правна историја, но, итито така, ни предочуваат и податоци преку кои може да се проникне во секојдневниот живот на полошкото население и да се согледаат нивните локални обичаи. Преку овие добиени сознанија, компарирани со одделни лексички фрази, употребени во самите документи, возможно е да се одреди 1216/1217 година како *terminus post quem* за наситувањето на протоколот означен со No. 58, како и да се понуди временскиот интервал 1216/1217–1219/1220 година како дејтерминијата за временаситување на синодалниот документ No. 103.

Клучни зборови: ПОЛОГ; ДИМИТРИЈ ХОМАТИЈАН; СИНОДАЛНИ ПРОТОКОЛИ No. 58 И No. 103; СЕКОЈДНЕВЕН ЖИВОТ; ЦРКОВНА И ПРАВНА ИСТОРИЈА НА ПОЛОГ.

Збирката на Хоматијан, позната како „*Ponemata diaphora*“, е мошне значаен и драгоцен извор за историјата на Македонија и на Балканот во XIII век. Таа содржи писма и протоколи од охридскиот синодален суд настанати во времето на хартофилаксот и архиепископ Димитриј Хоматијан¹. Но, и покрај нивното целосно

¹ За основните информации за Димитриј Хоматијан види во Oxford Dictionary of Byzantium I, 426 (R. J. Macrides). Во научната јавност се води полемика околу утврдувањето на времето на неговото преземање на архиепископскиот

издание, приредено од кардиналот Питра и публикувано во далечната 1891 година², во научната јавност истите биле неоправдано пренебрегнати. На тој начин, историско-правната утилитарност кај овие изворни документи е согледана само во мал број од нив, и тоа најчесто погледнати низ призмата на конкретните потреби на односните истражувачи³. Импулс во истражувањето на документите од Хоматијановата збирка дава нивното најново критичко издание, приредено и публикувано од Г. Принцинг, во 2002 година⁴. Посочениов наш труд оди во насока кон реafirмирање на неопходноста од преведување на протоколите од Хоматијановата збирка и на потребата од сериозни анализи на податоците што се наоѓаат во нив, заради дополнување на сознанијата за историјата на Балканот и на Македонија во третиралиот период.

Свесни дека претстои опсежна работа, одлучивме дека ќе биде најцелисходно доколку обработувањето на синодалните акти го групираме согласно со податоците за локалната историја понудени во нив.

Во тој контекст, предметот на нашиот интерес во овој труд го одредивме базирајќи се на податоците во синодалните акти за

трон во Охрид, како и престанокот на неговиот мандат. Сепак, мислењата, главно, се усогласуваат околу годините 1216/1217 – по 1234/1236, сп.: И. Снегаров (Охридската Архиепископија I, 207–210), од крајот на 1216/почеток на 1217 – по 1234 година; А. Д. Карпозилос (Ecclesiastical controversy, 58&59), околу 1217/1218&по 1234; Г. Принцинг (Ponemata diaphora, 12*, 14*; истиот, Quasi Patriarch, 165, 167, 172) 1216–1236 година (од него презел и И. Илиев, Димитър архиепископ, 13–14, 33).

Не постои единствено мислење ниту околу фиксирањето на временскиот интервал во кој Димитриј Хоматијан се наоѓал на постот хартофилакс на Охридската архиепископија: Ф. Баришиќ–Б. Ферјанчиќ (Вести, 43, 47 бел. 23), во периодот околу 1200 – околу 1217 година; Г. Принцинг (Ponemata diaphora, 10*–12*. истиот, Quasi Patriarch, 172) нешто пред 1215–1216 година.

Хартофилаксот се наоѓал на четврто место на црквеното хиерархиско скалило, задолжен за чување на црквната архива (за функцијата хартофилакс, сп.: Н. G. Beck, Kirche, 110–112; J. Darrouzès, Recherches, 19–28, 334–353). Но, со тек на време неговиот делокруг се проширил, придобивајќи и судски ингеренции (за тоа, поопширно кај М. Живојиновиќ, Судство, 212).

² J. V. Pitra, *Analecta Sacra*, VI.

³ За авторите кои третираше одделни протоколи и писма од Хоматијановата збирка, како и за предметот на нивниот интерес, види ја понудената опсежна библиографија изработена од Г. Принцинг, сп. *Ponemata diaphora*, 366*–386*.

⁴ *Ponemata diaphora*, каде, освен посоченото издание на кардиналот Питра, даден е преглед на дотогашните парцијални изданија и коментари на Хоматијановите протоколи и писма (стр. 357*–359*).

локалната историја на Полог. За историјата на Полог, во Хома-тијановата збирка постојат три синодални документи, означени како No. 58, No. 94 и No. 103. Лимитирањето само на актите No. 58 и No. 103 го направивме пред сè поради ограниченоста на просторот кој ни е отстапен, при што, приоритет дадовме на досега необработените или помалку научно засегањатите документи, како и на денешната временска дистанца на покажаниот научен интерес за нив. Овој пристап доведе до неминовноста од исклучување на документот No. 94, бидејќи во осумдесеттите години на дваесеттиот век истиот беше предмет на делумно преведување и на парцијална анализа⁵. Со ваквиот приод не го маргинализираме истиот и неговото значење објавувајќи ја, притоа, нашата интенција за негова постпонирана обработка во контекст на продолжување на нашиот интерес за локалната историја на Полог.

Синодалните акти на Охридската архиепископија нумерирани како No. 58 и No. 103 досега само сумарно се преведувани и сосема накусо коментирани⁶. Токму тоа беше приоритетот за да се зафатиме со нивно преведување (В. Софрониевски), опсежна анализа и коментирање на податоците во нив (Б. Петровски). Притоа, при изработката на преводот, го користиме нивното неодамнешно критичко издание од Г. Принцинг, споредено со она приредено од кардиналот Питра⁷.

⁵ Ф. Баришић–Б. Ферјанчић, Вести, 44–56. Претходно, истиот во 1922 година сосема делумно е преведен и нецелосно издаден од П. Ников (Материјали, 8, 16–17), а во 1947 година бил засегањат во истражувањата на Д. Ангелов (Принос, 10, 12, 20, 21, 38). Во критичкото издание на овој синодален акт од Г. Принцинг (Ponemata diaphora, 316–317), понуден е сумарен превод (192*–193*) и генерални коментари (30* и бел. 132, 273*, 274*, 283*, 289*, 297*).

⁶ Со исклучок на нивните изданија, сумарниот превод и коментарите во трудот на Г. Принцинг (Ponemata diaphora), на што подетално се задржуваме во натамошниот текст од овој наш труд, документот No. 58 претходно сосема инцидентно го имал предизвикано интересот на научната јавност (спореди ја литературата понудена во Ponemata diaphora, 138*). Протоколот, пак, означен како No. 103, уште бил преведен воопштено и со краток генерален коментар, понуден кај И. Снегаров (Охридската архиепископија I, 256; истото и во Ив. Снџгаровъ, Брачното право I, 116–117), додека останиот научен интерес за овој документ е маргинален и со многу мал интензитет (спореди ја литературата понудена во Ponemata diaphora, 206*–207*).

⁷ J. B. Pitra, *Analecta Sacra*, VI: No. 58, 259–262; No. 103, 437–442.

Наведените протоколи, и покрај тоа што се со правничка содржина, нудат ненадоместливи информации за минатото на Полог во првите децении на XIII-от век. Анализите на двата синодални акта разоткриваат некои аспекти од неговата црковна и правна историја, но исто така ни предочуваат и податоци преку кои може да се проникне во секојдневниот живот на полошкото население и да се согледаат нивните локални обичаи. Преку овие добиени сознанија, компарирани со одделни лексички фрази, употребени во самите документи, возможно е да се одреди 1216/1217 година како *terminus post quem* за настанувањето на протоколот означен со No. 58, како и да се понуди временскиот интервал 1216/1217-1219/1220 година како детерминанта за временастанување на синодалниот документ No. 103.

ДОКУМЕНТ No. 58

NH

Περὶ τοῦ, εἰ ἀρμόζει τοῖς παισὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῦσιν ἢ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομία ἐπίσης

1 *Παρέστη ἡ ἀπὸ τοῦ Πολόγου ὀρωμιμένη χήρα γυνή, ἧς τοῦνομα Μαρία, καὶ ἀνήνεγκε τῆ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς δι' ἐγγράφου δεητηρίου αὐτῆς, ὡς ὁ πενθερὸς αὐτῆς δύο σχῶν υἱούς, τὸν τε συζευχθέντα αὐτῇ καὶ τὸν λοιπόν, εἰς τρεῖς μοίρας τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ διεμέρισε καὶ τὰς μὲν δύο ἀνά μέρος⁸ τοῖς δυσὶν αὐτοῦ παισὶν ἀπεκλήρωσε, τὴν δὲ τρίτην ἑαυτῷ παρακατέσχευ, ὥστε, εἰ μὲν ἐν τοῖς ζῶσιν οὗτος περίεστιν, ὑπεῖναι ταύτην αὐτῷ, μετὰ θάνατον δὲ αὐτοῦ καὶ ταύτην ἐπιμερίζεσθαι τοῖς εἰρημένοις τούτου παισίν. Ἀποθανόντος γοῦν, φησί, τοῦ εἰρημένου πενθεροῦ αὐτῆς, κατέσχευ ὁ ἀνδράδελφος αὐτῆς ἐξ ὀλοκλήρου τὴν τοιαύτην μερίδα, μὴ παραχωρῶν τοῦ ἡμίσεως ταύτης αὐτῇ τε καὶ τοῖς ἐξ αὐτῆς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τέκνοις⁹ ἤδη δὲ καὶ πρὸς τοὺς γυναικαδέλφους αὐτοῦ ὁ τοιοῦτος ἀνδράδελφος αὐτῆς τὴν τοιαύτην μερίδα παραπέμπει ὡς ἄτεκνος εὐρισκόμενος.*

Таῦτα ἡ εἰρημένη χήρα γυνή ἀνεγκοῦσα μαθεῖν καθικέτευεν, εἰ ἔχει δίκαιον τὸ ἐπιβάλλον αὐτῇ τε καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς ἀπὸ τῆς εἰρημένης πενθερικήс αὐτῆς μερίδος ἀνακαλεῖσθαι καὶ ὅπως εἰς τούτο αὐτὸ τὴν παρὰ τοῦ νόμου ἐπισπάται βοήθειαν.

2 *Ἡ μετριότης δὲ ἡμῶν, μετὰ τῶν συνεδριάζόντων αὐτῇ ἱερωτάτων ἀρχιερέων τὴν αἴτησιν τῆς γυναικὸς προσηκαμένη καὶ τὰ κατ' αὐτὴν διασκεψαμένη, τοιαύδε ψήφον πρὸς τὴν ἀναφορὰν ταύτης ἐξήνεγκεν:*

Ὡςπερ ὁ πενθερὸς αὐτῆς δι' ἐγγράφου δωρεᾶς, εἴτε ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ εἴτε ἐν ἐσχάταις ἀναπνοαῖς δι' ἐπιτελευτίου αὐτοῦ διατάγματος οὐ παρέπεμψε τὴν παρακατασχεθεῖσαν, ὡς ἀνατέτακται, παρ' αὐτοῦ μερίδα τῷ ἀνδράδελφῳ αὐτῆς, ἀλλὰ μηδέν τι περὶ ταύτης εἰπὼν τὸν βίον ἐξέλιπεν, οὐκ ἔχει δίκαιον ὁ τοιοῦτος ταύτης ἀνδράδελφος ἐξ ὀλοκλήρου τῆς τοιαύτης μερίδος κληρονομησάι, ἀλλ' ὀφείλει ταύτην ἐπίσης μετὰ τῶν παιδῶν τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς τούτων μερίσασθαι ἢ γὰρ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομομακεδονισαία ἐπίσης τοῖς παισὶν ἀρμόζει τοῦ τελευτήσαντος.

⁸ Се мисли „пропорционално“.

⁹ Всушност, „по цена на плач“: за да добијат родителите наследство од децата, тие (децата) мора да умрат, а тоа е, се разбира, најболното нешто за родителот. Изборот на македонскиот израз е направен за да се сочува семантиката на изворникот; имено, веднаш подолу, е употребена истата лексема - *λόγος*.

3 Φησι γάρ ο νόμος ἐν μὲν ζ' κεφαλ. τοῦ α' τίτλ. τοῦ με' βιβλίου ταῦτα:

Τῷ λόγῳ τοῦ οἴκτου κληρονομοῦσιν οἱ γονεῖς τῶν παίδων, οἱ δὲ παῖδες τῶν γονέων καὶ τῷ φυσικῷ λόγῳ καὶ τῇ εὐχῇ τῶν γονέων, ἐν δὲ τῷ λς' κεφ. τοῦ β' τίτλου τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ταῦτα: Πρώτη τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κλήσις ἐστὶν ἡ τῶν κατιόντων, δευτέρα ἡ τῶν ἀνιόντων, τρίτη ἡ τῶν ἐκ πλαγίου,¹⁰ τετάρτη ἡ τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναίκος, εἴτε μὴ ἐστὶ διαθήκη, ἢ ἐστὶ μὲν, οὐκ ἤτήθη δὲ ἐξ αὐτῆς ἢ καὶ κατ' αὐτῆς διακατοχή, ἐν δὲ τῷ η' κεφ. τοῦ γ' τίτλ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ταῦτα: Ἐπειδὴ πᾶσα ἡ τοῦ γένους (ἐξ ἀδιαθέτου) διαδοχὴ τρισὶ γνωρίζεται τάξεσι, τουτέστι τῇ τε τῶν ἀνιόντων καὶ τῇ τῶν κατιόντων καὶ τῇ τῶν ἐκ πλαγίου, πρώτην εἶναι οἰατιποῦμεν τὴν τῶν κατιόντων διαδοχὴν, καὶ μετ' ἕτερα: Οὗτοι μὲντοι γε, ὥστε εἰ τινα τούτων τῶν κατιόντων παῖδας καταλιπόντα τελευτήσῃ συμβαίῃ, τοὺς ἐκείνου υἱοὺς ἢ θυγατέρας ἢ τοὺς ἄλλους κατιόντας εἰς τὸν τοῦ ἰδίου γονεὺς τύπον ὑπεισιέναι, εἴτε ὑπεξούσιοι τῷ τελευτήσαντι εἴτε αὐτεξούσιοι εἰρεθεῖεν, τοσοῦτον ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ τελευτήσαντος λαμβάνοντας μέρος, ὅσοιδήποτε ἂν ὦσιν, ὅσον ἐαυτῶν ὁ γονεὺς εἰ περιῆν ἐκομίζετο, ἤντινα διαδοχὴν κατὰ σειρὰν ἐξ ἴσης ἢ ἀρχαιότης ἐκάλεσε.

4 Ταῦτα τοῦ νόμου θεσπίζοντος, εὐλόγως ἢ εἰρημένην γυνὴ μετὰ τῶν παίδων αὐτῆς τὸ ἥμισυ τῆς μερίδος τοῦ πάππου αὐτῶν ἀνακαλέσεται ὡς τῷ πατρὶ αὐτῶν ἀνήκου κατὰ τὴν (τοῦ) νόμου περίληψιν: οὐκ ὠφελήθησονται μὲντοι ἐκ τῆς τοῦ γαμβροῦ αὐτῶν παραπομπῆς οἱ τοῦ ἀνδραδέλφου αὐτῆς γυναικάδελφοι, τὴν τοιαύτην μερίδα πρὸς αὐτοὺς παραπέμποντος. Ἄνισχυρος γάρ ἐστιν ἡ τοιαύτη παραπομπὴ καί, εἴπερ συσταίῃ, εὐτόνως παρὰ τοῦ νόμου ἀνατραπήσεται τοῦ βοηθοῦντος τοῖς ὄρφανοῖς ἐντός τοῦ ὠριμένου χρόνου εἰς τὴν τῶν ἀνηκόντων αὐτοῖς κληρονομιαίων πραγμάτων διακατοχήν.

58

За тоа, дали наследство без тестамент¹¹ им припаѓа на децата, а исто и на децата на братот

1. Дојде една жена, вдовица, по потекло од Полог, на која името ѝ беше Марија, и пред нашето смирение, кое претседаваше со синодско овластување, изнесе, во писмена молба нејзина, како нејзиниот свекор, кој имал два сина – еден кој бил оженет со неа и уште еден – [како] го поделил неговиот имот на три дела, и тоа, двата им ги распределил подеднакво на двајцата негови синови, а третиот си го задржал за себе, така што, додека е меѓу живите, да му биде за потпора, а по смртта негова и тој дел да им биде распределен на споменатите негови синови. Е сега, кога умрел

¹⁰ Тоа бил т.н. страничен ред наследници, односно, гледано по хоризонтална линија, тука спаѓале браќа, сестри, братучеди на починатиот. При наследувањето ab intestato-според закон, овој ред се завршувал до осмото колено, кое е еквивалент на трети братучеди и во потполност одговара на византиската правна традиција, која, базирана на Василиките, всушност стоела на темелите на Јустинијановото право, сп. А. Соловјев, Историја словенских права, 442–444.

¹¹ Според истражувањата на А. Соловјев, уште од времето на покрстувањето на Словените прашањата за наследство спаѓаат во делокругот на црквата и тоа како за наследство по заветување (per testamentum), така и за наследство според закон (ab intestato), сп. А. Соловјев, Историја словенских права, (440–447) 441.

споменатиот нејзин свекор, вели [жената], нејзиниот девер во целост го присвоил тој дел, без да остави половина од него за неа и за децата нејзини, од брат му; згора на тоа, бидејќи бил бездетен, тој девер нејзин го пренел тој дел на неговите шуреви.

Изнесувајќи го ова, споменатата вдовица молеше да узнае, дали има право да си го поврати она што им припаѓа нејзе и на нејзините деца од делот на споменатиот нејзин свекор и како, за самото тоа, може да се добие помош од законот.

2. Нашето, пак, смирение заедно со пресветите архиереи, откако го прифати барањето на жената и ги разгледа нештата во однос на него, се произнесе со вакво решение по нејзиниот предмет.

Бидејќи нејзиниот свекор, ни преку документ за подарок во текот на животот, ниту во претсмртна одредба пред самата негова смрт, делот што за себе го задржал, како што е назначено, не го предал на нејзиниот девер, ами, без ништо да каже за тој дел, го напуштил животот, тој нејзин девер нема право да го наследи во целост тој дел, туку е должен подеднакво да го подели со децата на својот сопствен брат и со нивната мајка; зашто, наследството без тестамент им припаѓа исто така и на децата на починатиот.

3. Имено, законот, во глава 7, раздел 1 од 45^{та} книга¹², вели вака:

Под условеност за ридание, *родителите добиваат наследство од децата, а децата [добиваат наследство] од родителите и по природна условеност и по милоста на родителите*, а во 36. Глава, раздел 2 од истата книга, се вели вака: *Како први наследници на наследството без тестаменти се повикуваат некои од појомците, како вјори, некои од предците, како претци, некои од роднините од страна на починалиот, како четврти, некои од страна на сојузот и сојузците, било ако нема завештание или ако има, но сојственоста не била побарана според него или, дури и проширено него*, а во 8. Глава, раздел 3. од истата книга стои вака: *Бидејќи целото право на наследство <без тестаменти> на родот се признава по три линии, т.е., по линија на предците, по линија на појомците и по линија на роднините на починалиот, определуваме дека правото на наследство на појомците е прво, и потоа другите. И тоа е навистина така, со цел, ако се случи*

¹² Станува збор за Василиките, кои, претставувајќи најпотполн зборник на пишано римско-византиско законодавство, се многу честа правна потпора на Хоматијановите судски одлуки. Општо за Василиките, сп. Н. Милаш, Црквено право, 136–137.

некој од овие појтомци да умре и зад себе да остави деца, неговите синови, ќерки или останатите појтомци, да можат да дојдат на местото на својот родител – било да се заштекнат подвласени на умрениот¹³ или да се свои луѓе – земајќи толкав дел од наследството на умрениот, колку-годе да се [на број], колкав што нивниот родител, да беше жив, ќе добиел, она што антиката го нарекла наследно право, по низата на родој, под исти услови.

4. Бидејќи законот така предвидува, споменатата жена, заедно со нејзините деца, со благослов, ќе си ја земе половината од делот на нивниот дедо бидејќи, според сфаќањето на законот, таа половина му припаѓа на нивниот татко; шуревите, пак, на нејзиниот девер, нема да имаат корист од преносот што го направил нивниот зет, кога врз нив го пренел тој дел. Имено, таквиот пренос е бессилен, па, иако е извршен, принудно ќе биде поништен од законот којшто, за определено време, ги заштитува правата на сираците околу сопственоста врз она што им припаѓа од наследените работи¹⁴.

Овој документ¹⁵, кој претставува одлука на охридскиот архиепископски суд, го задржува нашиот интерес поради посочувањето дека Марија била од Полог, од каде произлегува дека сите дејствија за кои говори таа во писменото барање, поднесено до архиепископскиот суд, се одигрувале во Областа¹⁶.

Не е возможно прецизно да се утврди кога настанал третиранов синодален акт и со тоа да се утврди кога точно се случило доаѓањето на Марија од Полог во Охрид, како ни да се одреди времето на одигрувањето на настаните опишани во синодалниот акт. Но, доколку внимателно се анализираат персонализираните

¹³ Се мисли малолетни, сп. А. Соловјев, Историја словенских права, 413.

¹⁴ Законскиот рок за отпочнување легална постапка за имот добиен во наследство во Византија бил лимитиран до 30 години, по што, доколку не се подигнело барање, предметот застарувал и, со тоа, се овозможувало оној којшто невознемирувано поседувал нелегално извесно добро, по истекот на овој рок, формално-правно да стане негов законски сопственик. На законските рокови и застарувањето на барањата и обвиненијата за недвижности детално се осврнува А. Соловјев, Срби и византиско право, 38–39.

¹⁵ Сумарен превод на овој синодален акт понудува Г. Принцинг (Ponemata diaphora, 138°).

¹⁶ Според нашето, но и други мислења (сп. Ponemata diaphora, 30° и бел. 132, 138°), се работи за Полог во северозападна Македонија.

фрази во него, употребени за лицето кое претседавало, односно, стоело на чело на синодалниот суд, се чини, возможно е да се утврди *terminus post quem* за настанувањето на овој синодален акт.

Имено, според изворот, Положанката Марија ја изнела својата писмена молба пред “τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένην *συνδικῶς*”¹⁷ (нашето смирение, кое претседаваше со синодско овластување). Потоа, подолу во изворниот текст е посочено дека барањето на Марија било прифатено од „Ἡ μετριότης δὲ ἡμῶν, μετὰ τῶν... ἱερωτάτων ἀρχιερέων“¹⁸ (нашето, пак, смирение заедно со... пресветите архиереи). Иако не е именувана, личноста која раководела со охридскиот црковен суд била онаа, за која, во два наврата, е употребена формулата за смиреноеумие/смирение (*ἡμῶν μετριότητι*; Ἡ μετριότης ἡμῶν), редовно резервирана за патријарси.

Во науката веќе е обрнато внимание на тоа дека Димитриј Хоматијан, по стапувањето на архиепископскиот трон во Охрид, во некои од донесените синодални одлуки се користел со „патријаршиската“ формула ословувајќи се себеси „ἡ μετριότης ἡμῶν“¹⁹. Бидејќи во оваа судска одлука е употребена два пати посоченава формулација, би можело да се размислува дека овој синодален акт бил сочинет во времето по искачување на Хоматијан на постот Охридски архиепископ, односно по 1216/1217 година.

Дополнителен аргумент дека во случајов се работи за документ настанат во времето на архиепископот Димитриј Хоматијан е текстот на образложението на самата судска одлука. Имено, поаѓајќи од несомнената и повеќепати потврдена Хоматијанова граѓанскоправна и црковноканонична ерудиција²⁰, историската јавност, компарирајќи некои од судските одлуки настанати во времето додека Хоматијан ја извршувал функцијата хартофилакс, со оние од времето на неговото архиепископување, укажала на фактот дека образложенијата на второпосочените се далеку поопширни и речиси секогаш поткрепени со соодветни цитати од Василиките²¹. Имајќи предвид дека третирианиов документ, во три

¹⁷ Ponemata diaphora, No. 58, 207, 4.

¹⁸ Исто, No. 58, 207, 20–21.

¹⁹ Ф. Баришић–Б. Ферјанчић, Вести, 47 бел. 23; G. Prinzing, Quasi Patriarch, 168, 178; И. Илиев, Димитър архиепископ, 30.

²⁰ Од поновата литература сп.: Ponemata diaphora, 8*–10* (истото и во G. Prinzing, Quasi Patriarch, 171–172, 176); И. Илиев, Димитър архиепископ, 3, 8.

²¹ Ф. Баришић–Б. Ферјанчић, Вести, 47 бел. 23.

наврати, се повикува на 45-тата глава од Василиките, со прецизно цитирање на потребните глави и на алинеите во нив²², како и тоа дека на образложението во самата судска пресуда му е отстапен простор од една третина од целиот документ, со голема доза на сигурност сметаме дека синодалниот акт No. 58 треба да се вброи кон групата документи настанати по 1216/1217 година.

За жал, поради недоволната изворна база, не е возможно да се утврди *terminus ante quem* при неговото датирање, со што, временската рамка за настанувањето на овој синодален акт останува сè уште прилично широка²³.

Првичните податоци кои ги донесува текстот на овој документ се однесуваат на судството, посочувајќи го охридскиот архиепископски суд како врховен. Имено, поради перманентните воено-политички превирања на Балканот, во првата половина на XIII век²⁴, сè повеќе се намалувала линијата на разграничување помеѓу световната и црковната јурисдикција, при што, авторитетот на Охридскиот архиепископ се наметнал над постојните световни, но и месни црковни судски институции²⁵. Бидејќи во посоченава

²² Ponemata diaphora, No. 58, 208: 31–32; 34–35; 39.

²³ Краен *terminus ante quem* би била годината 1230, кога по Клокотничката битка, Полог, заедно со останатите делови на Македонија, бил припоен кон бугарската држава на Иван II Асен. Во коментарите на Г. Принцинг за овој протокол стои дека истиот настанал „до 1220 година“, но за ваквата датација не понудува никакви аргументи, сп. Ponemata diaphora, 304*.

²⁴ По Четвртиот крстоносен поход Византиското Царство престанало да постои (за подготовките, текот и исходот од походот, опсежно кај М. Angold, Fourth Crusade, 3 сл., со преглед на изворите и литературата), а настанатиот половинастолетен *inertegnum* бил пополнет со постојаната желба за превласт и доминација на Балканот меѓу новоформираните крстоносни држави, државните остатоци од Византиската Империја и возобновените словенски балакански држави (сп.: Г. Острогорски, Историја на Византија, 509–544; D. M. Nicol, Despotate, 5 сл.; D. M. Nicol, Byzantium, 1–37).

²⁵ Посочените констатации можат да се засилат со повеќе еклатантни сведоштва кои се наоѓаат во Хоматијановата збирка, но во случајов наведуваме само две од соседната Скопска област: документ No. 59, каде предметот на извесен Литовој не го работеле локалните скопски световни судски власти, туку, по барање на Епирскиот владетел спорот требало да го реши скопскиот епископ, кој, пак, заради сложеноста на истиот, го пренасочил кон синодскиот суд во Охрид, сп. Ponemata diaphora, No. 59, 209–213. Ваквите променети византиски правни традиции ги забележал и Љ. Максимовиќ, Хоматијан и „варварска власт“, 98 и бел. 28; документот No. 76, во кој, и покрај донесената пресуда од скопскиот епископ, на барање на незадоволната странка, охридскиот архиепископски суд раководен од Хоматијан донел решение со кое му се наложува на скопскиот епископски суд да го преиспита спорот, сп. Ponemata diaphora, No. 76, 257–258.

парница се работи за брачно наследство, Архиепископијата можела да се произнесе за повикана да донесе конечна пресуда врз основа на институцијата брак како една од светите црковни тајни, со што, освен со брачното, својот круг на дејствување го проширила и во сферата на семејно-имотното и на наследното право²⁶, впрочем како што се потврдува и во нашиот случај.

Следните податоци во синодалниот акт, сведочејќи за неговите правни аспекти, дозволуваат одредено реконструирање на редоследот на настаните, предочени од Положанката Марија. Факт е дека таа решила да поведе спор (*hereditas petitio*) против деверот со цел да ги заштити своите интереси и интересите на своите деца, загрозуени од нивниот чичко. Регистрирањето на вдовицата Марија како подносител на барањето пред архиепископските органи за наследство на имот од нејзиниот покоен маж, кој фактички бил директниот наследник на спорниот имот, како и податокот дека половината од свекоровиот дел, по судската пресуда, ѝ припаднал нејзе и на нејзините деца, говори за тоа дека, најверојатно, Марија веќе била вдовица кога нејзиниот свекор починал, по што, нејзиниот девер го узурпирал имотот – предмет на спорот – и бесправно го отуѓил доделувајќи им го на неговите шуреви. Се чини дека токму последниов чин ја предизвикал вдовицата да побара заштита пред законот.

Текстот понуден во овој синодален акт, воедно, донесува елементи за разоткривање и на црковната историја на Полог потврдувајќи ја јурисдикцијата на Охридската архиепископија врз Областа. Имено, самиот податок за донесената правна и праведна одлука во спорот на Положанката Марија ја открива грижата на Архиепископијата за својата паства и за запазување на позитивните закони, кои важеле на териториите кои се наоѓале под нејзина јурисдикција. Со тоа, засведоченото доаѓање на положката вдовица Марија пред охридскиот синодален суд претставува експлицитна потврда за црковната субординираност на Полог од Охридската архиепископија.

Овој податок е значаен за потврда на повторно воспоставената црковна надлежност на Охридската архиепископија врз Полог, имајќи предвид дека, од 1203 година, Областа била суборди-

²⁶ А. Соловјев, Срби и византиско право, 30. 37.

нирана на Трновската архиепископија²⁷. Кога точно се случило посоченово, од изворите, не е возможно децидно да се одреди. Но, погледнато преку воено-политичките турбуленции во Полог во првите две декади на XIII век, промена на црковната подреденост можела да се случи во времето на наметнувањето на Стрезовата власт во Скопје и во Полог, околу 1208 година²⁸, или пак, најдоцна до периодот на проширувањето на епирската власт во овие краевии во 1216/1220 година²⁹. На тој начин, по кратката јурисдикција на Трновската архиепископија во Полог, во периодот 1203–1208 или 1216/1220 година, повторно била вратена црковната надлежност на Охридската архиепископија врз Полог.

²⁷ Имено, набргу по првото крстоносно заземање на Цариград, на 17 јули 1203 година, бугарскиот владетел Калојан (1197–1207) отпочнал поход во византиските владенија на запад од Софија кој резултирал со освојување на градовите Скопје, Призрен, Охрид и Бер, по што, во дел од новоосвоените области биле извршени промени во црковната надлежност. Истите се засведочени во преписката меѓу Калојан и Инокентие III преку „Писмо на бугарските архиепископи и епископи“ упатено до римскиот папа (датирано по 8-ми септември (ст. стил б.н.) 1203 година, а најдоцна до крајот на истата година, сп.: ИБИ XII ЛИБИ III, 336 и бел. 8, 337 бел. 9; В. Златарски, Историја III, 177, 179–180), каде, како трето и четврто наведени црковни високодостоинственици се именуваат скопскиот епископ Марин и призренскиот епископ Аврам (И. Дуйчев, Преписката, No. XVII (1203 год.), 46. Сп. и ИБИ XII ЛИБИ III, 337). Вбројувањето на наведените двајца заедно со останатите бугарски црковнодостоинственици говори за тоа дека скопската и призренската епископија биле изземени од јурисдикцијата на Охридската архиепископија и присоединети кон Трновската архиепископија (Р. М. Грујиќ, Скопска митрополија, 31–35; М. Ал. Пурковиќ, Епископи и митрополити, 33–34; И. Снегаров, Охридската Архиепископија I, 90, 192–193). Имајќи предвид дека Полог во црковен поглед бил во составот на призренската епископија, документирано уште со првиот сигилиј на Василиј II од 1019 година (Й. Иванов, Български старини, 554. Сп. и Р.М. Грујиќ, Полошко–Тетовска епархија, 43–44), произлегува дека посоченово писмо на бугарските црковни високодостоинственици сведочи за тоа дека јурисдикцијата на Трновската архиепископија се наметнала и врз Областа.

²⁸ И. Снегаров (Охридската Архиепископија I, 97–98) претпоставува дека по воспоставувањето на власта на Стрез во Македонија, Охридската архиепископија ја востановила јурисдикцијата врз одземените од Трновската архиепископија Скопска и Призренска епархија. Од него презела и Е. Савчева, Стрез, 96.

За осамостојувањето на Стрез во Македонија научната јавност го прифаќа периодот мај–есен 1208 година, сп.: К. Ациевски, Пелагонија, 128; Р. Радиќ, Обласни господари, 226. Е. Савчева (Стрез, 76) давајќи ги воедно и причините кои овозможиле Стрезово зацврстување во Македонија за сметка на Борил, наведува дека тоа се случило во 1208 година.

²⁹ За паѓањето на Северозападна Македонија, респективно Полог, под епирска власт постојат различни мислења во науката: од она дека истото се

ДОКУМЕНТ No. 103

PГ

Περὶ μοιχῶν καὶ περὶ ἐθίμων ἐθνικῶν

1 Ὁ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Πρισδριάων οἰκῶν Βασιλείος, ὁ ἐπιλεγόμενος Δοβρέσινος, ἐν τῇ Ἀχρίδα παραγεγόμενος καὶ τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότη καὶ αἰθέτη, τῷ ἀρχιεπισκόπῳ πάσης Βουλγαρίας, τὴν σήμερον παραστάς, ἐλάλησε κατὰ τοῦ συγάμβρου αὐτοῦ Γεωργίου λέγων ὅτι:

Λαβὼν γυναῖκα νομίμως ἐκ πρώτου συνοικεσίου τὴν θυγατέρα τοῦ Ῥαδοσλάβου τοῦ οἰκοῦντος ἐν τῷ Κάτω Πολόγῳ, τὴν καλουμένην Ὀμπράδα, ὕστερον ἐχωρίσθη ταύτης ἐνώπιον τοῦ ἀποικομένου ἐπισκόπου Πρισδριάων Νικηφόρου καὶ τῶν γονέων ταύτης καὶ συγγενῶν καὶ μετὰ ταῦτα συζευχθῆ τῇ γυναικαδέλφῃ τοῦ Δοβρέσινου τῇ ὀνομαζομένῃ Τζερνοκόση, δωδέκατον ἔτος ἀγούση τῆς ἡλικίας αὐτῆς, μεθ' ἧς καὶ διήγαγεν ἔτη ἰη', καὶ ἡ παιδία ἐποίησεν. Ἡ πρώτη δὲ τούτου γυνή, ἡ Ὀμπράδα, μετὰ τὸ συζευχθῆναι αὐτὸν τῇ Τζερνοκόση συνήφθη ἑτέρῳ ἀνδρὶ, μεθ' οὗ καὶ αὐτὴ παῖδας ἀπέτεκε. Νῦν δὲ ὁ Γεώργιος καταλείψας τὴν Τζερνοκόσαν, ἐπανερχεται εἰς τὴν εἰρημένην πρώτην γυναῖκα αὐτοῦ Ὀμπράδα, θέλων πάλιν αὐτῇ συνοικεῖν διὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν ἀνδρα αὐτῆς.

2 Ἐπεὶ δὲ παρῆν καὶ ὁ Γεώργιος, συνωμολόγει μὲν ταῦτα οὕτως ἔχειν, ἔλεγε δέ, ὅτι τὸ ἀθετήσαι μὲν αὐτὸν τὴν μετὰ τῆς Ὀμπράδας συνοίκησιν, συζευχθῆναι δὲ τῇ Τζερνοκόση οὐκ ἄλλως ἐξεγενετο τούτῳ ἢ ὅτι παρετρέπη τὸν νοῦν ἀπὸ μαγικῆς περιποίησεως τῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Τζερνοκόσης.

Ἡ ὁμολογία δὲ αὐτῆ, τὸ ἀμάρτυρον ἔχουσα καὶ ἀνυπόστατον ἠλέγητο ὑπὸ τε τοῦ χρονικοῦ διαστήματος ὅλου, καθ' ὃ συνοικῶν ἦν ὁ Γεώργιος τῇ Τζερνοκόση καὶ μετ' αὐτῆς ἐπαιδοποίησε, ναὶ μὴν καὶ ὑπὸ τοῦ ὄραν αὐτὸν τὴν Ὀμπράδα συναλλάξασαν γάμον μεθ' ἑτέρου ἀνδρὸς καὶ μῆτε κωλύειν τὸν γάμον, μῆτε μιμνήσκεσθαι τῆς πρὸς ταύτην ἐπανελεύσεως.

3 Ὁ Δοβρέσινος δὲ προέκοιμσε καὶ χάρτην τὸν περιέχοντα τὸ διαζύγιον τοῦ Γεωργίου ἀπὸ τῆς Ὀμπράδας, ὅπερ κατὰ ἐθνικὸν ἔθος ἐγχώριον σιγνογραφίας μὲν περιέφερε τῶν τῆς Ὀμπράδας γονέων καὶ αὐτοῦ τοῦ Γεωργίου, συνθήκας δὲ ὄρκους βεβαιουμένας, ὥστε μῆτε τὸν Γεώργιον ἀναζητῆσαι ποτε τὴν Ὀμπράδα ὡς γενομένην τούτου γυναῖκα, μῆτε τοὺς γονεῖς αὐτῆς τὸν Γεώργιον ὡς γεγόμενον τούτων γαμβρόν. Τὰς τοιαύτας δὲ συνθήκας ἐβεβαίου παρουσία τε προσώπων ἀξιόπιστων καὶ ὑποσημανσις τοῦ ἀναγεγραμμένου ἐπισκόπου Πρισδριάων Νικηφόρου.

4 Ὅτι γοῦν οὕτω ταῦτα ἐλαλήθησαν καὶ ὁ τοῦ διαζυγίου χάρτης ἐνεφανίσθη, διεγνώσθη παρὰ τῆς δεσποτικῆς θείας μεγαλειότητος ἐκ τοῦ λογισθῆναι τὸ τοιοῦτον διαζύγιον ὡς ἀνυπόστατον διὰ τὸ μὴ προβῆναι κατὰ τὴν νομικὴν παρατήρησιν, ἐνόχους εἶναι καθαρῶς κολάσεως ἔνεκεν τοῦ γεγονότος μεταξὺ ἀμαρτήματος τῆς μοιχείας ὡς αἰτίους τούτου τοὺς τε γονεῖς τῆς Ὀμπράδας καὶ αὐτὸν τὸν Γεώργιον (οὐκ ἂν γὰρ τὰς γυναῖκας μοιχαλίδας τίς ὀνομάσειε διὰ τὸ τὴν μὲν Ὀμπράδα εἶξαι καὶ ἄκουσαν τῷ θελήματι τῶν γονέων αὐτῆς ἐπὶ τῷ γεγονότι διαζυγίῳ, τὴν δὲ Τζερνοκόσαν ὑπελθεῖν τὸν μετὰ τοῦ Γεωργίου γάμον διὰ τὸ τοιοῦτον διαζύγιον ὡς κατὰ ἔθος ἐγχώριον γεγονός, ὡς διείληπται ἐκείνας γὰρ ὀνομάζει μοιχαλίδας ὁ μέγας ἐν πατράσι Βασιλείος τὰς οἰκοθεν καὶ αὐθαιρέτως προσλαμβανομένας ἀλλοτρίους ἀνδρας, ὡς ἔξω ἐστὶ τοῦτο καταμαθεῖν ἐκ τοῦ θ' αὐτοῦ κανόνος, ταῦτα περὶ τὸ τέλος διαγορεύοντος: *Εἰ μὲντοι ὁ ἀνηρ ἀποστάς τῆς γυναικὸς ἐπ' ἄλλην ἦλθε καὶ αὐτὸς μοιχὸς ἐστὶ, διότι ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι καὶ*

случило во екот на епирската воена кампања во 1216 година (В. Златарски, *История III*, 321; И. Снегаров, *Охридската архиепископия I*, 101; D.M. Nicol, *Despotate*, 49. Б. Ферјанчић, Србија и византијски свет, 114); како и тоа дека епирската власт во овие региони била воспоставена во 1219 година (К. Ациевски, *Потчинување на Македонија*, 126; истиот, *Пелагонија*, 135; Љ. Максимовић, *Хоматијан и „варварска власт“*, 96), за што сигурен *terminus ante quem* се двете Хоматијанови писма од пролетта 1220 година во кои се споменува скопскиот епископ (*Ponemata diaphora*: No. 59, 209–213; No. 86, 296–302).

ή συνοικοῦσα αὐτῷ μοιχαλῖς, διότι ἀλλότριον ἄνδρα πρὸς ἑαυτὴν μετέστησεν), ὡς ἐντεῦθεν κυρίως ἀναφαίνεσθαι τοὺς ἄνδρας μοιχοὺς, τὸν τε τῆ Ὁμπράδα μετὰ τὸ διαζύγιον συζευχθέντα καὶ τὸν τῆ Τζερνοκόση συνελθόντα Γεώργιον, αὐτὸν μὲντοι τὸν Γεώργιον μὴ ἔχειν ἐπ' ἀδείας τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν Ὁμπράδα ἐπανελθεῖν, ὥστε συνοικεῖν ταύτη καθά καὶ τὸ πρότερον.

5 Εἰ γὰρ ὁ νόμος ὁ κείμενος ἐν θ' κεφαλ. τοῦ ζ' τίτλ. τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν ἀδειαν δίδωσι τοῖς ἐπιχειροῦσι λύειν τὸν γάμον παρὰ τὰς νομίμους αἰτίας πάλιν ἑαυτοὺς συζευγνῆναι, εἰ βούλονται, πρὸ τοῦ ἐμβληθῆναι εἰς μοναστήρια (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ ποινὴ τῶν παρανόμως λυόντων τὰ συνοικέσια), ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνταῦθα καὶ ὁ Γεώργιος ἕτερα συνήφθη γυναικὶ καὶ πολλὰ ἔτη μετ' αὐτῆς διήγαγε καὶ ἡ Ὁμπράδα ἑτέρῳ ἄνδρῳ συνήκησε καὶ ἑκάτεροι ἐπαλοποιήσαντο, κἀντεῦθεν ἀναφανδὸν τὸ τῆς μοιχείας ἐγνωρίσθη ἀνοσιοῦργημα, ὅπερ ἐξ αἰτίας ἐπράχθη τοῦ Γεωργίου, ὡς ἀνωτέρω διειλήπται, πῶς ἔξον ἐστὶ τούτῳ εἰς τὴν προτέραν συνοίκησιν ἐπαναδραμεῖν, ἐνόχῳ γεγονότι τῶν ἀπὸ τοῦ νόμου ποινῶν διὰ τε τὸ παράνομον διαζύγιον καὶ διὰ τὸ τῆς μοιχείας ἔγκλημα, οὐπερ αὐτὸς αἰτίος γέγονεν;

6 Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἔθελον ἐθνικοῖς χώραν ἐστὶν ὅτε δίδοναι, ὥστε δεχθῆναι ὡς ἔνομον τὸ διαληφθῆν ἐθνικὸν διαζύγιον ὡς καὶ ἀρχιερατικὴ γνώμη τὸ κύρος δεξάμενον, ἔξει ὁ Γεώργιος ἀκατηγόρητον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ μετὰ τῆς Τζερνοκόσης συνοικέσιον καὶ οὐχ ὑποπεσεῖται νομίμοις κολάσεσιν ὡς παρανόμως τῆς Ὁμπράδας διαζευχθεῖς, τοῦ πολλάκις ῥηθέντος διαζυγίου δεκτοῦ γεγονότος διὰ τὸ ἐθνικὸν ἔθος, ὡς ἀνατέτακται.

Εἰ δὲ αὐτὸς οὗτος παράνομον τοῦτο λογίζεται, ἔνοχον ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ αὐτὸς ἑαυτὸν ποιήσει ταῖς ἀπὸ τῶν φιλευσεβῶν (νόμων) ἐπὴρτημέναις τοῖς μοιχοῖς ποιναῖς ἢ τοῖς ἀπὸ τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων ἐπιτιμίοις.

103

За прелюбниците и за народните обичаи

1. Василиј, кој живее во Призренската област, наречен Добрешин, откако дојде во Охрид, денес се појави пред пресветиот наш владика и суверен, пред архиепископот на цела Бугарија³⁰ и проговори против својот баџанак Георги, кажувајќи [за него] дека:

Откако законски, во прв брак, ја зел за жена ќерката на Радослав, кој живее во Долен Полог, а која се вика Обрада, подоцна се развел од неа пред починатиот призренски епископ Никифор и пред нејзините родители и роднини, а потоа се оженил со сестрата на жената на Добрешин, која се викала Чернокоса и била во дванаесеттата година од својата возраст и со неа 18 години проживеал и 8 дечиња изродил. Првата, пак, жена негова, Обрада, по неговото оженување со Чернокоса, се врзала за друг маж, па и таа со него деца изродила. Но сега, Георги ја оставил Чернокоса и се враќа

³⁰ Оваа формулација за Охридскиот архиепископ започнала да се употребува од времето на издавањето на трите сигилии од Василиј II во полза на Охридската архиепископија, сп. G. Prinzing, Quasi Patriarch, 169–170, 176, кој дава преглед на употребуваните интитулации на Охридските архиепископи во периодот XI–XIII век; И. Илиев, Димитър архиепископ, 14, 25–26.

назад кај споменатата прва жена негова, Обрада, сакајќи пак да живее со неа, затоа што мажот нејзин умрел.

2. А бидејќи и Георги беше присутен, се согласи дека тоа е така, но кажа и дека, тоа што тој го отфрлил заедничкиот живот со Обрада и се оженил со Чернокоса, не било можно поинаку да му се случи, освен дека бил во умот мрдант од некоја магиска прибавија направена од страна на Чернокоса.

Но, ова тврдење не можеше да се посведочи и можеше да се побие како неиздржано, и од целиот временски период во кој Георги живеел заедно, бил со Чернокоса и со неа деца изродил, а згора и од тоа што тој гледал дека Обрада е врзана во брак со друг маж, но ниту бракот го спречувал ниту помислувал на враќање кај неа.

3. Добрешин, пак, [како доказ] принесе и документ за разводот на Георги од Обрада, кој, според локалниот народен обичај, содржеше знаци впишани од родителите на Обрада и од самиот Георги³¹ и договори,³² потврдени со заклетви³³, така што ниту Георги да може некогаш да ја побара Обрада како да му била жена, ниту родителите нејзини, Георги, како да им бил зет. А тие договори биле зацврстени и со присуството на лица достоини за доверба³⁴ и со потписот на споменатиот призренски епископ Никифор.

³¹ Како што посочува И. П. Медведев (Очерки, 180), Византиското право, уредувајќи го институтот „сведоци“, уште од времето на Лав VI (43-та Новела, сп. *Novelles de Léon V, 174–1771*) пропишувало дека сведоците кои биле неграмотни, на документите можеле да стават крстови или некои други знаци.

³² За разлика од оние документи во кои формално се потврдувал разводот, најверојатно биле составувани и договори според кои се разделувал имотот меѓу дотогашните сопружници, со тоа што на жената, во случајов Обрада, ѝ се враќал миразот кој таа го имала донесено при стапувањето во брак, сп. А. Соловјев, Срби и византиско право, 36 и бел. 26. Оттука, произлегува дека, при стапувањето во брак, се изготвувал документ за брак, како и писмен договор за миразот на жената. За договори за брак и писмен договор за мираз се говори во синодалниот акт No. 59, 210: 41; 44–45.

³³ Заклетвите, како судско доказно средство, биле положувани од двете инволвирани страни и претставувале однапред изготвени изјави дадени во одреден контекст. На нив судот се повикувал кога немало други докази, па вистинитоста на некој факт не можела на друг начин да се докаже. За заклетвите на странките при судски спорови, сп. Т. Тарановски, Историја српског права, 758–760.

³⁴ Станува збор за т.н. клетвеници кои биле честити, непорочни и веродостојни луѓе од разни социјални слоеви, чија задача била под заклетва да потврдат извесни, битни за односен спор, факти, а на нивните искази судот им поклопувал безусловна верба, сп.: И. П. Медведев, Очерки, 177, 180; Т. Тарановски, Историја српског права, 760-764).

4. И бидејќи, ете, тоа така беше кажано и документот за разводот беше покажан, владичкото божјо величие добро просуди – со тоа што таквиот развод го разбра како неиздржан, затоа што не бил извршен според законската постапка – да бидат сосема подложни на казна, поради она што се случило среде гревот на прељубништвото, како виновни за тоа, и родителите на Обрада и самиот Георги (зашто, кој би можел да ги нарече жените прељубници, поради тоа што Обрада, иако неволна, попуштила на желбата на своите родители за разводот до којшто дошло или што Чернокоса стапила во брак со Георги, заради тој развод кој се случил според локален обичај, како што може да се разбере; имено, великиот меѓу отците Василиј³⁵, прељубници ги нарекува оние кои според своја волја и сопствен избор се присоединуваат кон туѓи мажи, како што тоа може да се узнае од неговиот деветти канон кој, кон крајот, вели вака: *Ако мажот ја остави жената и отиде кај друѓа, и самиот е ѓрељубник, затоа што ѓрави ѓаа да ѓрељубодејствува, а и онаа што живее со него е ѓрељубница, затоа што кај себе ѓуштила ѓуѓ маж*), така што, оттука главно е јасно дека мажите се прељубници – и тој што по разводот се врзал со Обрада и Георги, кој се соединил со Чернокоса, и дека самиот Георги нема дозвола да се врати кај Обрада, за да живее со неа, онака како порано.

5. Зашто, ако законот во 9. Глава, раздел 7, од 28. Книга на Василиките, на оние што, наспроти законските причини имаат намера да го раскинат бракот, им дозволува, ако сакаат, повторно да си се оженат, пред да бидат ставени во манастир (зашто, тоа е казната за оние што противзаконски го раскинуваат бракот), но бидејќи во овој случај и Георги се врзал со друга жена и со неа многу години проживеал, а и Обрада заживеала со друг маж, па и на обајцата деца им се изродиле, и оттука чинот на прељубата очигледно е препознат како безбожно дело коешто било направено по вина на Георги, како што погоре се разбира, како може тој да се врати во првиот брак, кога е подложен на казни според законот, и поради противзаконскиот развод и поради обвинението за прељуба, за што самиот си е виновен?

³⁵ За светиот отец Василиј Велики († 379) и за неговата улога во поставувањето на основите на црковното право, сп. Н. Милаш, Црквено право, 110–111.

6. Но ако некогаш треба да им се остави простор и на народните обичаи, та да се прифати како законит споменатиот пагански³⁶ развод³⁷, бидејќи неговата валидност е прифатена и од архиерејско мислење, Георги ќе може без вина и во иднина да живее со Чернокоса и не ќе биде подложен на законски казни како незаконски да се развел од Обрада, бидејќи често споменуваниот развод станал прифатлив, заради народниот обичај, како што е назначено.

Но, ако самиот тој тоа го смета за противзаконито, следствено, тој самиот себеси ќе се направи подложен на казните од почитуваните <закони> кои им следуваат на прељубниците или на епитимиите од светите и божји канони³⁸.

Споменувањето на Обрада, ќерката на Радослав од Долен Полог, беше пресудниот момент поради кој го разгледуваме овој документ бидејќи, преку анализирање на податоците понудени во него, возможно е да се надополнат сознанијата за секојдневниот живот на полошките жители, во случајов погледнати од аспект на брачното право³⁹. Исто така, со согледување на податоците поврзани со охридскиот синодален суд и со нивното компарирање со другите архиепископски акти и со новите историски сознанија, ја проследуваме црковната историја на Областа.

За да го доловиме барем приближно времето на одигрување на настаните опишани во синодалниот акт, најпрво се задржуваме на датирање на самиот документ. Започнуваме од споменувањето

³⁶ Во сумарниот превод кај Г. Принцинг употребена е лексемата “heidnische” (многубожечки), сп. *Ponemata diaphora*, 206*.

³⁷ Според божјиот закон бракот е неразведлив (*ἄδλυτος*, *indissolubile*), односно разводот е недопустлив, доколку за тоа немало законски причини, меѓу кои, од канонските, прва се наведува прељубата. Договорниот развод (*κατὰ ὁμολογίαν*, *consensu*), по кој мажот можел да се прежени, а жената да се премажи, бил сметан за неканонски. Опширно за овие прашања кај Н. Милаш, Црквено право, 611–612, 668–680.

³⁸ Н. Милаш (Црквено право, 672) ги посочува Јустинијановите Новели 117 и 134, според кои за незаконски прогласен развод консеквенците биле телесни казни и одење во затвор; авторот наведува дека црковните казни-епитимиите-за прељубништво предвидувале одење во манастир за цел живот и поделување на имотот меѓу наследниците и манастирот.

³⁹ Делумен превод на документот понудува И. Снегаров, Охридската архиепископија I, 256 (истото и во: Ив. Снџгаровъ, Брачното право I, 116–117).

на охридскиот архиепископ пред кого Добрешин го изнел обвинението против Георги, по што истиот ги ценел изнесените докази. Притоа, за архиепископот се употребени следниве формулации: во првиот случај „τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ καὶ αὐθέντῃ, τῷ ἀρχιεπισκόπῳ πάσης Βουλγαρί“⁴⁰ (пред пресветиот наш владика и суверен, архиепископот на цела Бугарија); во вториот случај „τῆς δεσποτικῆς θείας μεγαλειότητος“⁴¹ ὦ (владичкото божјо величие). Истите, се чини, упатуваат на тоа дека охридскиот архиепископ кој го раководел синодскиот суд, најверојатно бил Димитриј Хоматијан⁴².

Имено, доколку се прифати предоченото мислење во случајот со синодалниот протокол No. 58 за тоа дека егзактното повикување на Василиките, како правна подлога на образложенијата во донесувањето на конечната одлука, како и самиот обем на образложението за аргументи повеќе околу одредувањето на временастанувањето на документот во времето на архиепископот Димитриј Хоматијан, тогаш истото е апликативно и кај судската одлука во документот No. 103. Имено, и во овој синодален акт се предочени цитати од Василиките – сега 28. Глава, со прецизно цитирање на потребните глави и алинеите во неа⁴³, дополнително фундирано уште и со канони од светите отци, конкретно 8. Канон од Василиј Велики⁴⁴, како и тоа дека на образложението во самата судска пресуда му е отстапен простор кој зафаќа една четвртина од целиот документ.

Поаѓајќи од овие претпоставки, споредени со сознанијата дека Хоматијан дошол на постот Охридски архиепископ во 1216/1217 година, добиваме terminus post quem за настанокот на овој синодален документ.

Во одредувањето на неговиот terminus ante quem, се служиме со податоците кои се понудени во самиот документ, компарирани со одредени апсолвирани констатации во историографијата за црковната историја на Балканот во втората декада на XIII век.

⁴⁰ Ponemata diaphora, No. 103, 337, 3–4.

⁴¹ Ibidem, No. 103, 337, 40.

⁴² Според мислењата на Ф. Баришиќ–Б. Ферјанчиќ, (Вести, 47 бел. 23), фразите „ἡ δεσποτικῆ μεγαλειότης“ и „ὁ ἡμῶν δεσπότης“, упатуваат на периодот додека Хоматијан сè уште бил хартофилакс.

⁴³ Ponemata diaphora, No. 103, 59–60.

⁴⁴ Ibidem, No. 103, 49, 51.

Имено, преку засведоченото доаѓање на призренецот Добрешин во Охрид за да бара правда за сестрата на својата жена, истовремено, доаѓаме до сознанието дека охридскиот синодален суд бил надлежен за посочениве недоразбирања меѓу паствата и во Призренската област. Со тоа се потврдува јурисдикцијата на Охридската архиепископија врз Призренската област, во времето кога е настанат овој документ.

Токму последново сознание е релевантно при одредувањето на временастанувањето на посочениот синодален документ. Имено, во писмото коешто архиепископот Хоматијан му го испратил на неканонски избраниот српски архиепископ Сава од мај 1220 година,⁴⁵ тој, меѓу другото, протестира и поради тоа што Сава, спротивно на каноните, го имал принудено призренскиот епископ, поставен на тој пост од синодот на Охридската архиепископија, да даде оставка и да се повлече од Призрен, по што, уште еднаш постапил неканонски поставувајќи на чело на Призренската епископија личност која нему му била по волја⁴⁶. Преку известувањето за протерувањето на канонскиот призренски епископ, понуден во овој акт, компариран со сознанијата за Савиното добивање на автокефална архиепископија при неговиот престој во Никеја, во 1219 година⁴⁷, се доаѓа до бараниот *terminus ante quem* за настанување на третиранов синодален документ, која е лимитирана на периодот од втората половина на 1219 до пред мај 1220 година. Имено, по објавувањето на српската Архиепископија и протерувањето на епископот од Призрен, судските ингеренции во Призренската област ги запоседнал Савиниот призренски епископ. На тој начин, тамошната паства, несомнено, била задолжена да се парнички пред новопоставениот епископ, како првостепен судски

⁴⁵ Ibid, No. 86, 296, 1–302, 207. Спореди ги и преводот и коментарите на писмото кај Г. Острогорски, Писмо, 170–187. Писмото го превел и И. Снегаров, Охридската архиепископија I, 136–140.

⁴⁶ Ропемата diaphora, No. 86, 299, 94–100. Сп. и Г. Острогорски, Писмо, 181. Види и И. Снегаров, Охридската архиепископија I, 139.

⁴⁷ По прашањето за добивање на автокефалност за српската црква од Никеја особено е плодна српската историографија, каде се понудуваат две години: 1219 и 1220. На ова место ги наведуваме само поновите стручни трудови: М. Јанковиќ, Епископије и митрополије, 17–19 (истата, Епископије српске цркве, 73, 74); Б. Ферјанчиќ, Србија и византијски свет, 119–122 (истиот, Автокефалност српске цркве, 65–66); Б. Ферјанчиќ–Љ. Максимовиќ, Сава измеѓу Епира и Никеја, 14, 17.

орган, како и пред српските архиепископски власти, како врховно судско тело, со што се отфрла секаква можност за нивно доаѓање во Охрид заради парничење.

Со тоа, индиректно се наметнува прашањето за црковната епископска надлежност на Полог по чинот на протерување на поставениот призренски епископ од охридскиот синод. Но, бидејќи за тоа во изворите нема податоци, во научната литература се изнесени претпоставки дека, најверојатно, Полог бил присоединет кон соседната Скопска или кон Дебарската епископија⁴⁸. Меѓутоа, не е земено предвид дека поради непомирувањето на охридскиот архиепископ со новонастанатата неканонска ситуација, очигледно олицетворено и преку протестното писмо упатено до Сава, можно е воопшто да не е укината охридската Призренска епископија, така што протераниот призренски епископ својата црковна дејност да продолжил да ја врши *ex cathedra*, можеби од Охрид. Во случај на реалност на една ваква претпоставка, Полог, во црковен поглед, би продолжил да биде субординиран на призренскиот епископ, а поради отпаѓањето на призренската област од охридска црковна јурисдикција, воедно, енориите во Полог да претставувале негова единствена црковна база.

Тргувајќи од хронолошката рамка на настанување на овој синодален акт 1216/1217–1219/1220 година⁴⁹, може приближно да се одреди и времето на одигрување на поголемиот дел од настаните, опишани во самиот документ. Имено, посочувањето дека Георги, откако се развел со Долноположанката Обрада, бил осумнаесет години во брак со Чернокоса, по што ја напуштил и се вратил кај Обрада—поради кое е подигнато обвинение против него — дозволува датирање на овие настани. Најверојатно, последната постапка на Георги предизвикала револт во семејството на неговиот баџанак, кој набргу подигнал обвинение против него засведочено во Охридската архиепископска канцеларија. Оттука, разво-

⁴⁸ Р. М. Грујић, Полошко–Тетовска епархија, 45; *Ponemata diaphora*, 274*, иако, авторот Г. Принцинг, на друго место во својот труд (30* бел. 132) ја наведува само опцијата за вклучување на Полог во составот на Скопската епископија.

⁴⁹ Хронолошката рамка 1217–1219/1220 година за настанување на овој документ ја прифатиле: Р. М. Грујић, Полошко–Тетовска епархија, 45; И. Снегаров, Охридската Архиепископија I, 217; М. Јанковић, Епископије и митрополије, 143. Во новото критичко издание приредено од Г. Принцинг, авторот го датира третирианиов акт околу 1217/1218 година, сп. *Ponemata diaphora*, 289*.

дот на Обрада со Георги и неговото повторно преженување со Чернокоса која, патем, одвај ја исполнувала возрасната граница за стапување во брак⁵⁰, се одиграле осумнаесет години пред составувањето на овој синодален документ, односно во периодот 1198–1201 година⁵¹.

Освен сознанијата за местопотеклото на Обрада, Добрешин и Черноскоса, изворните податоци не дозволуваат со сигурност да се утврди истото и за Георги. Поаѓајќи од сведоштвата дека тој најпрво бил женет за Долноположанката Обрада, а потоа се прежил за призренката Чернокоса, по што повторно се вратил кај Обрада, нејасно е дали и Георги бил од Полог⁵². Неговите сознанија дека посочената Долноположанка останала вдовица, упатуваат на нивната територијална блискост. Ваквата претпоставка се надополнува и со податоците за постојниот документ за разводот меѓу Георги и Обрада и договорите потврдени со заклетви, направени според нивниот локален народен обичај. Афирмативниот одговор за местожителството на Георги во Полог, воедно би озвозможил изворна потврда за јурисдикционата припадност на Областа кон призренската епископија, согледана преку информациите за учеството на призренскиот епископ Никифор како надлежен архиереј, по прашањата од сферата на бракот, кај својата паства⁵³.

Она што можеме со голема доза на сигурност да го констатираме, благодарение на изворните податоци од овој документ, е дека, меѓу населението на Полог и на Призрен постоеле живи врски кои, во крајна линија, резултирале и со нивни блиски контакти, базирани на нивните зачувани локални народни обичаи.

⁵⁰ Во документот се наведува дека Чернокоса ја живеела својата дванаесетта година, од каде произлегува дека таа всушност немала полни дванаесет, туку еднаесет години. Долната старосна граница за стапување во брак, односно, брачното полнолетство во средновековието за жените била 12 години, сп. А. Соловјев, *Историја словенских права*, 411.

⁵¹ Оттука, произлегува дека и споменатиот призренски епископ Никифор со сигурност се наоѓал на чело на призренската епископија во годините околу 1198 – околу 1201 година. И. Снегаров (*Охридската Архиепископија I*, 217) го регистрира како призренски епископ во годините 1200–1201, додека Г. Принцинг (*Ponemata diaphora*, 206*) во периодот 1199–1202 година.

⁵² Р.М. Грујиќ (*Полошко–Тетовска епархија*, 45) и И. Снегаров (*Охридската архиепископија I*, 256), не образложувајќи, Георги го ословуваат како призронец.

⁵³ *Ponemata diaphora*, No. 103: 337 9–10; 338, 35–38; 339, 72–73.

Но, и секојдневниот живот на населението во Полог не ми-
нувл без супервизија на црквата која изнаоѓала начини да ја кон-
тролира и оваа сфера на живеењето. Имено, црковната јурисдик-
ција на Охридската архиепископија врз Полог и врз Призрен ѝ
овозможувала канализирање на приватниот живот на тамошното
население. Овој документ е токму едно такво сведоштво претпо-
ставувајќи грижа на Архиепископијата за законски брачен живот
на нејзината паства⁵⁴.

Помалку неочекуван, но не и необичен факт е експлицитното
сведоштво за зачувување на народните традиции кај населението
од Полог кои, во својата основа, биле предхристијански пагански
обичаи. Всушност, станува збор за обичајно право кое, иако се
косело со црковните закони, сè уште било живо, актуелно и при-
менувано од населението во Полог, но, што е уште поважно, не
на некој нетранспарентен начин, туку сосема јавно, така што, исто-
то, наидувало на уважување и од највисоките црковни авторитети:
најпрво, од надлежниот архиереј, призренскиот епископ Никифор,
преку неговото присуството на чинот на разводот меѓу Георги и
Обрада, како и ставање на својот потпис на договорите за разво-
дот, сочинети според народниот обичај⁵⁵; а потоа и од охридскиот
архиепископ Димитриј Хоматијан, кој, иако констатирал црковна
незаконитост, со самиот чин на разводот, истото не го санкцио-
нирал, туку, луцидно префрлајќи ја вината за таквиот развод на
тамошниот надлежен архиереј, дури и го прифатил, не дозволувајќи
му на Георги да се врати кај својата прва жена⁵⁶.

Во контекст на остатоците од паганството кај населението
во Полог и наведената магиска „прибавија“ во изјавата на Георги

⁵⁴ За бракот и неговото поимање како црковна света тајна, опширно кај Н.
Милаш, Црквено право, 609–689. За поимот брак погледнат низ призмата на
римското, византиското и српското средновековно право, сп. S. Šarkić, *Concept of
Marriage*, 99–102.

⁵⁵ *Ponemata diaphora*, No. 103, 338: 9–10; 35–38.

⁵⁶ *Ibidem*, No. 103, 339, 71–76. Ова сведоштво не е единствениот и осамен
пример за практикување на локалните народни обичаи во секојдневието на насе-
лението во регионот на Северозападна Македонија. Така, А.Соловјев, проучу-
вајќи го византиското право во Скопје и Скопско во XIII-от век, дошол до конста-
тација дека за разлика од градското население кое го почитувало византиското
право, селаните и благородниците во руралните реони повеќе се држеле до наче-
лата на обичајното право, иако и на нив црквата вршела силно влијание, сп. А.
Соловјев, Срби и византиско право, 42.

која, наводно, му ја направила Чернокоса за да ја остави Обрада и за да се ожени со неа⁵⁷. Интересно, и покрај јасно предоченото верување во магијата од страна на Георги, официјалните црковни власти воопшто не ги санкционирале ваквите негови пагански убедувања, туку, едноставно, само го отфрлиле неговото образложение како неаргументирано⁵⁸.

(Рецензент: *проф. д-р Косџа Аџиевски*)

⁵⁷ Ponemata diaphora, No. 103, 338, 21–23. И.Снегаров (Охридската архиепископија I, 256) повторно враќање на Георги кај Обрада го објаснува со негова полова стихијност и повторно избувнатата голема страст кон својата прва жена. За вербата во магијата кај населението во Македонија, поконкретно во Верија (Бер), сп. и Ponemata diaphora, No. 29, 112–117.

⁵⁸ Ponemata diaphora, No. 103, 338, 24–25.

РЕФЕРЕНЦИ

I. ИЗВОРИ

1. **И. Дуйчев, Преписката**-----И. Дуйчев, Преписката на папа Инокентий III с българите. Увод, текст и бележки от И.Дуйчев, ГСУ ИФФ, XXXVII, 3, София 1942.
2. **ИБИ XII ЛИБИ III**-----Извори за българската история XII, Латински извори за българската история III, София 1965.
3. **Й. Иванов, Български старини**-----Иванов й., Български старини из Македония. Фототипно издание, София 1970.
4. **Г. Острогорски, Писмо**-----Г. острогорски, Писмо Димитрија Хоматијана св. Сави, Византија и Словени, Сабрана Дела IV, Београд 1970.
5. **Novells de Léon VI**-----Les Nouvelles de Léon VI le sage. Texte et traduction publiés par P. Noailles et A. Dain, Paris 1944.
6. **J. B. Pitra, Analecta Sacra VI**-----Pitra J. B., Analecta sacra et classica Spicilegio Solesmensi parata VI, Juris ecclesiastici Graecorum selecta paralipomena, Paris-Romae 1891.
7. **Ponemata diaphora**-----Demetrii Chomateni Ponemata diaphora. Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Volumen XXXVIII, Series Berolinensis, Ediderunt H. – G. Beck, A. Kambylis, R. Keydell. Recensuit Günter Prinzing, Berolini et Novi Eboraci MMII.

II. ЛИТЕРАТУРА

1. **Д. Ангелов, Принос**-----Ангелов Д., Принос към народностните и поземелни отношения в Македония (Епирският Деспотат) през първата четвърт на XIII век (главно според документите на Охридската архиепископия), Известия на Камарата на народната култура, Том IV, No. 3, София 1947.
2. **M. Angold, Fourth Crusade**-----Angold M., The Fourth Crusade, Hong Kong 2003
3. **К. Ациевски, Потчинување на Македонија**-----Ациевски К., Потчинување на Македонија од страна на Теодор I Ангел и формирање на Солунското царство, Историја XVIII, 1–2, Скопје 1982.
4. **К. Ациевски, Пелагонија**-----Ациевски К., Пелагонија во средниот век (од доаѓањето на словените до паѓањето под турска власт), Скопје 1994.
5. **Ф. Баришиќ-Б. Ферјанчиќ, Вести**-----Баришиќ Ф. – Ферјанчиќ Б., Вести Димитрија Хоматијана Областа „власти Другувита“, Зборник Радова Византолошког Института књ. XX, Београд 1981.
6. **H. G. Beck, Kirche**-----Beck H. G., Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959.

7. **Р. М. Грујић, Полошко-Тетовска епархија**-----Грујић Р. М., Полошко-Тетовска епархија и манстир Лешак, Гласник Скопског научног друштва Књ. XII, Одељење друштвених наука 6, Скопље 1933.
8. **Р. М. Грујић, Скопска митрополија**-----Грујић Р. М., Скопска митрополија, Историски преглед до обновљења српске патријаршије 1920 г., Скопље 1935.
9. **J. Darrouzès, Recherches**-----Darrouzès J., Recherches sur les *ὀφφίκια* de l'Église Byzantine, Paris 1970.
10. **М. Живојиновић, Судство**-----Живојиновић М., Судство у грчким областима српског црства, ЗРВИ X, Београд 1967.
11. **В. Златарски, Историја III**-----Златарски В., Историја на българската държава през средните векове, том 3, Второ българско царство/България при Асеневци (1187-1280), второ фототипно издание, София 1994.
12. **И. Г. Илиев, Димитър архиепископ**-----Илиев И. Г., Димитър, по божия милост архиепископ на Първа юстиниана и на цяла България, Исторически Преглед, година LX, книжка 1–2, София 2004.
13. **ИСН I**-----Историја српског народа, Прва књига (Од најстаријих времена до Маричке битке 1371г.), Београд 1981.
14. **М. Јанковић, Епископије српске цркве**-----Јанковић М., Епископије српске цркве 1220 године, Сава Немањић-Свети Сава. Историја и предање, децембар 1976. САНУ Научни скупови, Књига VII, претседништво књига I, Београд 1976.
15. **М. Јанковић, Епископије и митрополије**-----Јанковић М., Епископије и митрополије српске цркве у средњем веку, Београд 1985.
16. **A.D. Karpozilos, Ecclesiastical controversy**-----Karpozilos A.D., The Ecclesiastical controversy between the Kingdom of Nicaea and the Principality of Epiros (1217–1233), *Βυζαντινα κειμενα και μελεται*, Thessalonike 1973.
17. **Љ. Максимовић, Хоматијан и „варварска власт“**-----Максимовић Љ., Димитрије Хоматијан и „варварска власт“ у Северној Македонији, Зборник Филозофског факултета у Београду XVIII, Серија А: Историјске науке, Споменица Радована Самарџића, Београд 1994.
18. **И. П. Медведев, Очерки**-----Медведев И.П., Очерки Византијској дипломатики (частнопривовой акт), Ленинград 1988.
19. **Н. Милаш, Црквено право**-----Православно Црквено право, написао д-р Никодим Милаш, епископ Далматински. Измене и допуне превео и додатак написао д-р Радован Н. Казимировић, Београд 1926.
20. **П. Ников, Материяли**-----Ников П., Материяли за српдневковната историја на България, ГСУ ИФ кн. XVIII, 7, София 1922.
21. **D.M. Nicol, Byzantium**-----Nicol D. M., The Last centuries of Byzantium 1261–1453. Second edition, Cambridge 1999.
22. **D.M. Nicol, Despotate**-----Nicol D.M., The Despotate of Epiros, Oxford 1957.

23. **Г. Острогорски, Историја на Византија**-----Острогорски Г., Историја на Византија, Скопје 1992.
24. **Oxford Dictionary of Byzantium I**-----The Oxford Dictionary of Byzantium, ed. A. P. Kazhdan, I, New York-Oxford 1991.
25. **G. Prinzing, Quasi Patriarch**-----Prinzing G., A Quasi Patriarch in the State of Epiros: The Autocephalous Archbishop of "Boulgaria" (Ohrid) Demetrios Chomatenos, ЗРВИ XLI, Београд 2004.
26. **М.Ал. Пурковић, Епископи и митрополити**-----Пурковић М.Ал., Српски епископи и митрополити средњега века, Скопље 1938.
27. **Р. Радић, Обласни господари**-----Радић Р., Обласни господари у Византији крајем XII и у првим деценијама XIII века, ЗРВИ XXIV/XXV, Београд 1986.
28. **Е. Савчева, Стрез**-----Савчева Е., Севастократор Стрез, ГСУ ИФ, Т.68 (1974), Софија 1979
29. **И. Снегаров, Охридската архиепископија I**-----Снегаров И., Историја на Охридската архиепископија, Том 1. От основаването и до завладяването на Балканският полуостров от турците, второ фототипно издание, Софија 1995.
30. **Ив. Снџгаровъ, Брачното право I**-----Снџгаровъ Ив., Брачното право на Охридската архиепископија во XIII в. (при архиепископа Димитъръ Хоматианъ), Духовна култура кн. 28 и 29, Софија 1926.
31. **А. Соловјев, Историја словенских права**-----Соловјев А., Историја словенских права. Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка, Класици југословенског права, Београд 1998.
32. **А. Соловјев, Срби и византиско право**-----Соловјев А., Срби и византиско право у Скопљу почетком XIII в., ГСНД књ. XV-XVI, одељење друштвених наука 9-10, Скопље 1936.
33. **Б. Ферјанчић, Србија и византијски свет**-----Ферјанчић Б., Србија и византијски свет у првој половини XIII века (1204-1261), ЗРВИ XXVII/XXVIII, Београд 1989.
34. **Б. Ферјанчић, Автокефалност српске цркве**-----Ферјанчић Б., Автокефалност српске цркве и Охридска архиепископија, Сава Немањић – Свети Сава. Историја и предање, децембар 1976. САНУ Научни скупови, Књига VII, претседништво књига I, Београд 1976.
35. **Б. Ферјанчић-Љ.Максимовић, Сава између Епира и Никеје**-----Б.Ферјанчић-Љ. Максимовић, Свети Сава и Србија између Епира и Никеје, Свети Сава у српској историји и традицији. САНУ Научни скупови – међународни научни скуп, Књига LXXXIX, претседништво књига 8, Београд 1998.
36. **S. Šarkić, Concept of Marriage**-----Šarkić S., The Concept of Marriage in Roman, Byzantine and Serbian Mediaeval Law, ЗРВИ XLI, Београд 2004.

Valerij SOFRONIEVSKI
Boban PETROVSKI

**DOCUMENTS No. 58 AND No. 103 OF THE CHOMATIANOS'
CORPUS OF RECORDS AS A SOURCE OF POLOG HISTORY**

Summary

Till actual time, synodal acts of the Ohrid Archbishopric numerated as No. 58 and No.103 are only generally translated and shortly commented. This was the priority reason for our engagement in its complete translation (V.Sofronievski), detailed analyze and comments of the contained data (B.Petrovski). Throughout the translation it was used the recently published end commented edition of abovementioned documents prepared by G.Prinzing compared with its previous Pitra's edition.

Even though these protocols are with juridical context, they offer essential information of Polog History during the fist decades of XII Century. The analyzes of the both synodal acts show out some aspects of Polog's ecclesiastical and legal History and provide information throughout which, it is possible to tackle the everyday life of Polog's domestic population and understand their local habits. The gained knowledge, compared with certain lexical phrases used in the same documents, allows to precise year of 1216/1217 as terminus post quem for creation of the protocol No.58, as well as to offer the interval between 1216/1217 – 1219/1220 as time frame for creation of the protocol No.103.

Keywords: CHOMATIANOS' CORPUS OF RECORDS, DOCUMENTS NO. 58 AND NO. 103, POLOG'S ECCLESIASTICAL AND LEGAL HISTORY, EVERYDAY LIFE OF POLOG'S POPULATION.